

Kocaeli **ilahiyat** Dergisi

ISSN: 2564-677X

Kocaeli Theology Journal

**KUR'ÂN-I KERÎM ELİF-BÂSİ ve KUR'ÂN-I KERÎM TİLÂVETİNE
MEDHAL İSİMLİ ESERİN KUR'ÂN TEDRİSİ AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ^{1*}**

**EVALUATION OF THE QUR'AN-I KERİM ELIF-BASI AND THE
QUR'AN-I KERÎM RECITATION MEDHAL IN TERMS OF QUR'AN
EDUCATION**

Mehmet ÖZÜDOĞRU

Yüksek Lisans Öğrencisi Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
dogru-mehmet@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8842-4016>

Ahmet GÖKDEMİR

Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Kur'ân Okuma ve Kıraat Bilim Dalı,
ahmetgokdemir81@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5436-0541>

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7444116>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 14 Mayıs 2022 / 14 May 2022

Kabul Tarihi / Accepted: 06 Ağustos 2022 / 25 August 2022

Yayın Tarihi / Published: 20 Aralık 2022 / 20 December 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık 2022 / December 2022

Cilt: 6, Sayı: 2 Volume: 6, Issue: 2, Sayfa / Pages: 497-516

1 *Bu çalışma, "Ahmed Edib ve Veled Çelebi'nin Kur'ân-ı Kerîm Elif-Bâsı ve Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetine Medhal isimli eserleri (inceleme-metin)" adlı yüksek lisans tezinden istifadeyle hazırlanmıştır.

Cite as / Atıf: Özüdoğru, Mehmet-Gökdemir, Ahmet. “Kur’ân-ı Kerim Elif-Bâsı ve Kur’ân-ı Kerim Tilâvetine Medhal İsimli Eserin Kur’ân Tedrisi Açısından Değerlendirilmesi [Evaluation of the Qur’ân-ı Kerim Elif-Bası and the Qur’ân-ı Kerim Recitation Medhal in Terms of Qur’ân Education]”.

Kocaeli İlahiyat Dergisi-Kocaeli Theology Journal, 6/2 (Aralık/December 2022), 497-516.

İntihal: Bu makale, intihal tarama programlarıyla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned with plagiarism screening programs and plagiarism has not been detected.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği yazar(lar) tarafından beyan olunur

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kider>

Yazar(lar) / Author(s): Mehmet ÖZÜDOĞRU- Ahmed GÖKDEMİR

Finansman / Funding: Yazarlar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul ederler / The authors acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Yazar Katkıları / Author Contributions:

Çalışmanın Tasarlanması / Conceiving the Study: MÖ (%60), AG (%40)

Veri Toplanması / Data Collection: MÖ (%70), AG (%30)

Veri Analizi / Data Analysis: MÖ (%70), AG (%30)

Makalenin Yazımı / Writing up: MÖ (%80), AG (%20)

Makale Gönderimi ve Revizyonu / Submission and Revision: MÖ (%80), AG (%20)

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that they have no competing interests.

Öz

Makalede Osmanlı eğitim sisteminden bahsedilerek, o dönemdeki Kur'an eğitim kurumları olan mahalle mekteplerinde, sıbyan okullarında ve medreselerdeki Kur'an tedrisi anlatılmıştır. Ayrıca mezkur kurumlarda eğitimde kullanılan elif-bâ cüzlerinin tarihi gelişimi hakkında bilgiler verilmiştir. Araştırmada ana hatlarıyla ele alınan bir başka konu da Cumhuriyet dönemine geçiş sürecindeki Kur'an tedrisinin tarihi sürecidir. Mezkûr çerçeve içerisinde Kur'an-ı Kerim Elif-bâsı ve Kur'an-ı Kerim Tilâvetine Medhal isimli eserin incelemesi ve tanıtımı yapılacaktır.

Makalede amaçlanan temel hedef; kaleme alındığı dönem itibarıyla özgün, sade, pratik metotlarla küçük çocuklara Kur'an-ı Kerim okumasını öğreten bu eserin tanınmasını sağlamak ve kaleme alındığı dönemde Kur'an öğretimine yapmış olduğu hizmeti ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmada eseri bugünün Kur'an öğrenci ve öğretmenlerinin de istifadesini sunmanın yanı sıra akademik çalışmalara da kaynaklık etmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmada ilk olarak eserin daha iyi anlaşılabilmesi için müellifleri tanıtılmış; hayatları, ilmi kişilikleri ile önemli eserleri zikredilmiştir. Daha sonrada eserin içerdiği konular hakkında bilgiler verilmiş, eserin üslûbu ile Kur'an öğretim metotları hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmanın nihayetinde ise eserin özgünlüğünden ve yazıldığı dönemin özel koşullarından bahsedilmiş; döneminde icra ettiği fonksiyonları anlatılmaya çalışılmış ve eserin Kur'an tedrisinde yaptığı büyük katkı vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuran, Osmanlı, Tedris, Kur'an-ı Kerim Elif-bâsı, Medhal

Abstract

In the article, the Ottoman education system was mentioned and the Qur'an education institutions in that period were explained. In this context, the teaching of the Qur'an in neighborhood schools, primary schools and madrasas is explained and information about the historical development of the elif-bâ juz used in education is given. Another subject that is discussed in the research with its main lines is the historical process of the teaching of the Qur'an in the transition period to the Republican period. In this context, the subject of research is the Qur'an al-Karim Elif-basi and the Qur'an-i Kerim Recitation Medhal work.

The main objective of this article; The aim of the study is to ensure the recognition of this work, which teaches young children to read the Qur'an with original, simple and practical methods, and to reveal the service it has made to the teaching of the Qur'an at that time. In addition, in this study, it is aimed to facilitate academic studies by presenting the work of today's Qur'an students and teachers.

First of all, the authors of the work were introduced in order to better understand the work; Their lives, scientific personalities and important works are mentioned. Afterwards, information about the subjects included in the work was given, and evaluations were made about

the style of the work and the teaching methods of the Qur'an. At the end of the study, the originality of the work and the special conditions of the period in which it was written were mentioned; It has been tried to explain the functions that he performed during his period. In this context, the great contribution of the work to the teaching of the Qur'an is emphasized.

Keywords: Qur'an, Ottoman, Tedris, Qur'an Elif-bası and Qur'an Recitation Medhal

Giriş

Osmanlı eğitim sisteminin ilk kademesini mahalle mektepleri oluşturmaktaydı. Buralardaki eğitim, elif-bâ cüzlerinden Kur'an-ı Kerim'in öğretilmesinin yanı sıra bir takım dinî bilgiler öğretiminden ibaretti. Osmanlı Devleti'nde, eğitim hususunda, Kur'an-ı Kerim eğitim ve öğretimi, Cumhuriyet dönemine kadar her devirde yerini almıştır. Bu bağlamda sıbyan mekteplerinde Osmanlıca'yı öğreten elif-bâ ile eğitime başlanır; Kur'an öğretimi için elif-bâların sonuna ihtiyaç duyulan ilaveler yapılırdı. Şöyle ki Osmanlı eğitim sisteminde, anadilde okuma-yazma ile Kur'an-ı Kerim öğretimi aynı alfabeden yapılmış, Kur'an öğretimi için ayrı bir elif-bâ kullanılmamıştır. Bu çerçevede ilk önce Kur'an eğitimi verilip daha sonra Osmanlıca okuma-yazma öğretilmiştir. Ancak bu iki farklı durum, öğrencilerin Kur'an'ı öğrenmesi açısından bazı sıkıntılar ortaya çıkarmıştır. Osmanlı eğitim sisteminde bu tarz sıkıntıların giderilmesi adına bazı zamanlarda birtakım yenilikler yapılmış; ancak bu değişiklikler zorlukların giderilmesine yetmemiştir. Söz konusu durum, 1911'de Selanik Muallimler Kongresi'nin gerçekleşmesine kadar sürmüştür. Mezkûr kongrede Osmanlı Türkçesi ile Kur'an-ı Kerim öğretiminin ayrı ayrı yapılması kararlaştırılmış ve bunun sonucunda Kur'an öğretimi için ayrıca *Kur'an-ı Kerim Elif-bâsı* kitabının basılması fikri ilk defa bu kongrede bir görüş olarak ortaya atılmış, içeriğine dair de bazı tavsiye kararları alınmıştır.²

Osmanlı'da Kur'an-ı Kerim tedrisi ara vermeden devam etmiştir. Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarında da devam eden Kur'an eğitim ve öğretimi; 1924 yılında Tevhid-i Tedrisât kanununun çıkarılmasıyla sınırlandırılarak, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde Kur'an kurslarında yapılmaya başlanmıştır. Makalenin konusu olan *Kur'an-ı Kerim Elif-bâsı ve Kur'an-ı Kerim Tilâvetine Medhal* isimli risâle, yukarıda zikredilen Cumhuriyet'e geçiş döneminde ilk mektebin ikinci sınıf öğrencilerine Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmek için Ahmed Edib ve Veled Çelebi tarafından ders kitabı olarak hazırlanmış bir te-

2 Konuyla ilgili bk. Hatice Ayar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kur'an Öğretim Materyali Olarak Elif-bâlar (1824-1928)* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 59-60; İbrahim Tunç, *Elif-bâ (Kur'an) Öğretim Tekniklerinin Standardizasyonu ve Yeni Bir Elif-bâ Önerisi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018) 11; Mustafa Öcal, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Ocak 1998), 242.

liftir. Bu bakımdan eser, yazıldığı döneme özgü anlatım tarzı içermekte olup, harf devriminin hemen öncesinde kaleme alınmış, Osmanlıca yazılmış resmî bir eserdir. Dolayısıyla mezkûr çalışma, Cumhuriyet elif-bâsı özelliği taşıması nedeniyle önem arz etmektedir. Zira eser, bir bakıma geçiş dönemi teliflerinden olup bu nedenle incelenmeye değerdir.³

1. Eserin Müellifleri

Bir eseri iyi tanımak ve ondan gereği gibi istifade edebilmek için eserin müellifleri ve yazıldığı dönem hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olmak gerekmektedir. Bu amaçla makalenin bu başlığında eserin müelliflerinin hayatı, ilmî kişilikleri ile yazıldığı dönem hakkında bilgi verilecektir.

1.1. Ahmed Edib

O dönem Osmanlı vilâyeti olan Yemen’de defterdarlık memuriyetinde bulunan Halil Mümtaz Efendi’nin oğlu olarak Rûmî takvime göre 1868’de (1285/H.) İstanbul’da⁴ dünyaya gelen Ahmed Edib, ilk eğitimini mahalle mektebinde, orta öğrenimini ise Davud Paşa Rüşdiyesi’nde tamamlamıştır. Akabinde de Mülkiyenin idâdî bölümünde lise öğrenimi gören Edib, 1890 yılının Temmuz ayında yaşadığı dönemin yüksek öğrenimi kabul edilen Mekteb-i Mülkiye-i Şahâne’yi bitirmiş, aynı yıl Trabzon İdâdî Mektebi’nde kimya ve jeoloji öğretmeni olarak ilk memuriyetine başlamıştır. Osmanlı eğitim kurumlarında öğretmen ve yönetici olarak çeşitli görevler yapan Edib, 1928 senesinde kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır.⁵

Edib, Mülkiye Mektebi’ni mezun olduktan sonra kaymakam veya vali gibi idareci olmak yerine eğitimci olmayı seçmiş; bu bağlamda eğitim konulu yazılar yazmış, süreli yayınlanan dergiler çıkarmış ve eğitime yönelik eserler telif etmiştir. Bu durum, Edib’in hayatında, her zaman eğitim faaliyetlerine öncelik verdiğini göstermektedir. Şöyle ki o, yaşadığı toplumun problemlerini

3 Erdal Aslan, “Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Ders Kitapları”, *Eğitim ve Bilim Dergisi* 35/158 (2010), 222.

4 Musa Bardak-Nihat Topaç, *Eğitici Çocuk Oyunları; Bir Osmanlı Pedagogu Ahmed Edib ve Terbiyevi Çocuk Oyunları* (İstanbul: Efeakademi Yayınları, 2019), 1.

5 Kevser Topkar-Resul Köse, *Musavver Vücûd-ı Beşer* (İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları, 2019), 1.

aydın bir bakış açısıyla değerlendirmiş ve toplumun sorunlarının temelini kadının ve çocuğun eğitiminin oluşturduğunu belirlemiştir.

O, eserlerinde özellikle kadın ve çocuk eğitimin önemine vurgu yapmış, ayrıca sıkıntılı geçiş dönemde kadın ve çocuk eğitiminin ilerlemesine yönelik bazı bilimsel çalışmalar ortaya koymuştur. Bu bağlamda o, çocukların fitrat olarak oyuna meyilli yaratıldıklarını savunmuş, bu durumun, çocuklarda özgüven gelişimi ile kurallı ve düzenli çalışmaya katkı sunduğunu, bunun sonucunda da başarının yakalanacağı söylemiş; söz konusu durumun bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. O, toplumların sağlam temeller üzerine inşa edilebilmesinin tam bir özgüvene sahip nesillerle mümkün olacağını savunmuş; çocukların, oyunlarda aldıkları karakterlerine uygun görevlerin özgüvenlerini artırdıklarını söylemiştir.⁶

Toplumların gelişmesinde kadının rolünün son derece önemli olduğunu düşünen Edib, onu toplumun saygın bir bireyi olarak kabul etmiş; kadın eğitimi desteklemek için “Bilgi Yurdu” gibi kadın eğitimi veren dershaneler açmıştır. O, bu dershanede okuma yazma öğretiminden dikiş nakış kursuna, Türkçe, matematik, fen derslerinden Almanca, İngilizce gibi yabancı dil eğitimine kadar birçok farklı alanlarda kadınlara eğitim vermiştir.⁷

Ahmed Edib'in, eserlerini, hitap ettiği toplumun anlayabileceği şekilde anlaşılır ve sade bir dille kaleme alması, eserlerinin bugün bile kolayca anlaşılmasını sağlamıştır. *Terbiyevi Çocuk Oyunları*, *Kur'an-ı Kerim Elif-bâsı ve Kur'an-ı Kerim Tilâvetine Medhal* isimli eserleri ile *Ev Hocası Dergisi*, onun önemli eserlerindedir. Bunun yanı sıra süreli yayın ve almanak olarak basılmış birçok eseri mevcuttur.⁸

1.2. Veled Çelebi

Veled Çelebi, h/1284 Rebûlevvel' 14 (16 Temmuz 1867) tarihinde Konya'da dünyaya gelmiştir. Gerçek adı Muhammed Bahâüddîn Veled'dir. Baba tarafı 18. Göbekten Mevlânâ'ya dayandığı için Çelebi olan Veled, soyadı kanunu çıkınca İzbudak soyadını almıştır.

6 Bardak-Topaç, *Eğitici Çocuk Oyunları*, 4-7.

7 Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını* (Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1991), 83.

8 Topkar-Köse, *Musavver Vücut-ı Beşer*, 1.

Çelebi, küçük yaşlarda konuşmaya başlamış ve akranlarına nispeten her zaman ilerde olmuştur. O, okumaya ve ilim öğrenmeye karşı çok büyük bir sevgi duymuştur. Öyle ki arkadaşları, alfabeyi yeni öğrenmeye başlarken o, Kur'ân-ı Kerim'i baştan sona hatmetmiş; onlar, henüz Kur'ân okumaya başlarken o harekesiz metinleri okumaya başlamıştır. Mezkûr durumda en büyük pay, ona çocukluğunda kitapları, hikayeleri ve şiirleri okuyarak sevdiren büyük annesindedir.⁹

Veled, 4-5 yaşlarında iken Elmas Hoca ve Çarçar Hoca'nın mekteplerinde ilk eğitimini almış; bu mektepler düzensiz ve disiplinsiz olduklarından, buralara devam etmek istememiştir. O, akabinde de annesinin teklifi üzerine Rüşdiye mektebine kaydolmuştur. Mahalle mekteplerine göre daha düzenli ve disiplinli olan Rüşdiye okuluna iki yıl devam eden Çelebi, iki yılın ardından Mevlânâ dergahının içinde bulunan Sultan Veled Medresesi'nde eğitimine devam etmiştir. O, burada üç yıl boyunca Arapça, Farsça eğitiminin yanı sıra dinî ilimler tahsilinde de bulunmuş; daha sonraki üç yıl ise medresede mualim olarak dersler okutmuştur. Bununla birlikte o, zamanının büyük bölümünü medresenin kütüphanesinde çeşitli eserler okuyarak geçirmiştir. Bu sayede o, sayısız eserleri okuyup bilgisini geliştirme fırsatı bulmuştur.¹⁰

Veled Çelebi, yoğun geçen bu eğitim hayatının ardından annesinin ısrarı üzerine valilikte memuriyet hayatına başlar. İlk başlarda büyük bir aşkla yaptığı memuriyet hayatından, zamanın valisi ile arasının bozulması sonucu istifa edip İstanbul'a gitmek için babasından izin ister. Onun İstanbul'a gitme isteğinin arkasında yatan gerçek sebep ise meşâhir-i müslimînden olarak İslâm'a hizmet etmektir.¹¹ O, rûmî 1305 yılının mart ayında (21.03.1889) çarşamba günü İstanbul'a gelir ve Eyüp'de bulunan Bahariye Mevlevîhânesi'ne yerleşir.¹² Çelebi, iki yılını geçirdiği bu dergâhtayken herhangi bir memuriyet görevi olmadığından; Konya'da kazandığı ilmî bilgisini geliştirmek için zamanının önemli bir bölümünü kütüphanelerde geçirmiş, bu esnada birçok eser telif etmiştir. O, Fuzûlî'nin *Su kasidesi*'nin şerhi olan, *Aynü'l-hayât*

9 Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999), 17-18.

10 Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, 22.

11 Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, 23-25.

12 Yakup Şafak-Yusuf Öz, *Tekke'den Meclis'e Sıra Dışı Bir Çelebi'nin Anıları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2009), 49-50.

ile Mevlânâ eseri olan *Vasiyetname*'yi üç dilde yazarak, edeb ve ahlâk konulu ilâvelerle *Hayru'l-kelâm* adlı eseri telif etmiştir. O, Bahâriye Mevlevîhânesi'nde bunlardan başka birçok eser yazarak ilmî tecrübesini ilerletmiştir.

Çelebi, bu iki yıllık süre zarfında Mevlevî şeyhleri ile önde gelen devlet ricâlini tanıyıp görüşmüş, fırsat bulduğu zamanlarda da İstanbul'un gezilip görülmesi gereken yerlerini gezmiş, İstanbul'un âdâb-ı muâşerete dair kurallarını öğrenmiş, böylece kendini hem ilmî hem de kültürel açıdan geliştirmiştir.¹³

Daha sonra İstanbul'da tanıdıkları devlet adamları sayesinde memuriyet görevi alan Çelebi, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden bir süre önce İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne üye olmuş; meşrutiyetin ilan edilmesiyle de memuriyet görevinden istifa ederek yazarlık gibi kültürel faaliyetler yapmaya başlamıştır. Bu dönemde diğer yazar arkadaşlarıyla birlikte Türk Derneği adında bir cemiyet de kuran Veled Çelebi, yine bu derneğin ismiyle bir dergi de çıkarmıştır. Bu nedenle o, Türkçülük davasını ilk başlatan kişi olarak tanınmıştır.

İki kez Mevlânâ postnişinliği de yapmış olan Veled Çelebi, ilk postnişinliği esnasında çıkan I. Dünya savaşına gönüllü dervişlerden kurduğu Mücâhidîn-i Mevleviyye alayı kumandanı olarak, Kanal Harekatı'nda askere moral amacıyla katılmıştır. 1919 yılında postnişinlikten azledilen Veled, kaçak yollardan Ankara'ya gelerek Mustafa Kemal'in başlattığı Kurtuluş Savaşı'na destek vermiştir. Atatürk'ün isteğiyle Kastamonu ve Yozgat milletvekilliği de yapan Veled Çelebi, 4 Mayıs 1953 tarihinde vefat etmiş ve Asrî mezarlığına defnedilmiştir.¹⁴

Çelebi, ömrünün son zamanlarında Türk dili üzerinde çalışmalar yapmış ve Türkçenin çeşitli lehçelerini öğrenmiştir. O, yapmış olduğu bu çalışmalar sebebiyle Mustafa Kemâl Atatürk tarafından da desteklenmiştir. *Dîvân-ı Türki-i Sultan Veled, Türk Dili ve Türk Diline Medhal, Oğuz Ata-Orhun Abideleri, Kur'ân-ı Kerim Elif-bâsı ve Kur'ân-ı Kerim Tilâvetine Medhal* önemli eserlerindedir. Bunların haricinde, onun; makale ve şiir olarak kaleme alınmış sayısız eserleri vardır.

13 Şafak-Öz, *Tekkeden Meclis'e*, 53-55.

14 Mustafa Kara, "İzbudak, Veled Çelebi", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/503-505.

2. *Kur'ân-ı Kerîm Elif-Bâsı ve Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetine Medhal* İsimli Eser

Bu kısımda eser hakkında genel hatlarıyla bilgi verilecek; daha sonra da eserin içeriğine değinilecektir.

2.1. Eser Hakkında Genel Bilgiler

Edib ve Çelebi, makaleye konu olan *Kur'ân-ı Kerîm Elif-bâsı* ve *Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetine Medhal* isimli eserlerini Osmanlıca yazı alfabesiyle yani Arap harfleriyle kaleme almak suretiyle öğrencilerin kolayca öğrenmesini sağlayacak sade bir dil kullanarak basit bir anlatım metoduyla Kur'ân öğretmeyi amaçlamışlardır.

Araştırmalar neticesinde söz konusu eserin matbû bir nüshasına Milli Kütüphanenin EHT 1946 A 1477 numarasında, bir başka nüshasına ise İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) *Osmanlıca Risâleler Kataloğu*'nun 026979 demirbaş numarasında rastlanılmıştır. Ancak mezkûr eserin Milli Kütüphane'deki nüshasının orijinale daha yakın olduğu mütaala edildiği için makalenin hazırlanması aşamasında eserin söz konusu nüshası dikkate alınmıştır.

Edib ve Çelebi, eserlerini iki bölüm halinde oluşturmuşlar; birinci bölüme *Kur'ân-ı Kerîm Elif-bâsı*, ikinci bölüme ise *Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetine Medhal* ismini vererek iki bölümü iki kapak arasında cem etmişlerdir. Onlar, birinci bölümde; Kur'ân okumayı ilk defa öğrenecek öğrencilere lazım olacak elif-bâ konularını işlemişler, mezkûr konuları sade bir dille anlatarak ilkokul ikinci sınıf öğrencilerinin anlayacağı bir tarzı benimsemişler ve birinci bölümün son sayfalarında ise talebelerin seviyelerine uygun bir şekilde ezberlemeleri gereken kısa namaz duaları olarak bilinen dua ve sûreleri yerleştirmişlerdir. İkinci bölümde ise müellifler, elif-bâ cüzünü bitirerek Kur'ân okumaya yeni başlayan öğrencilerin bilmeleri gereken temel tecvîd kurallarının bir kısmından bahsetmişler ve fazla detaya girmeden pratik metotlarla öğrencilere bu kuralları öğretmeyi amaçlamışlardır.

Kapak bilgisine göre eser, Bâb-ı Âlî Caddesi Kitaphâne-i İslâm-18 numaralı adreste bulunan İstanbul-Matbaa-i Âmire'de İbrahim Hilmi tarafından basılmıştır. Mezkûr eserin basım yılı ise 1343/Muharram'ül-harâm aydır.¹⁵

2.2. Eserin İçeriği

Bu başlıkta makaleye konu olan eserin birinci ve ikinci bölümleri ayrı başlıklar halinde değerlendirilecek; bölümlerdeki konulardan örnek anlatımlar verilecek, böylece müelliflerin kendilerine özgü anlatım tarzları ortaya konmaya çalışılacaktır. Onların, Kur'an-ı Kerim'i küçük yaştaki öğrencilere öğretirken nasıl bir metot izledikleri dikkatlere sunulacak, vermiş oldukları pratik bilgiler değerlendirilecektir. Böylece eserden günümüz öğretici ve öğrencilerinin de istifade etmesi sağlanacaktır.

2.2.1. Birinci Bölümün Değerlendirilmesi

Müellifler, eserin birinci bölümünü 21 sayfa olarak kaleme almış, konuları "Birinci Ders, İkinci Ders" şeklinde başlıklandırmak suretiyle, otuz iki derste elif-bâ konularını işlemişlerdir. Yine onlar, İFÂDE başlığı altında bölüme bir mukaddime yazmış, bu kısımda muallimlere şöyle tavsiyelerde bulunmuşlardır: "Türkçe Elif-bâ öğretildikten sonra Kur'an-ı Kerim Elif-bâsında o kadar güçlük yoktur. Şöyle ki Türkçe hurufât bilindiği için yalnız bir kısım hurûf-u imlâ olarak ibâre arasına ve bir kısmı da işaret olarak harfin altına-üstüne konulan hareketleri bilmek ve onlara dikkat ettirmek temin-i muvaffakiyete kâfidir. Çocuklara hareketlerin her birini ayrı ayrı öğretip mümârese ettirmelidir. Harflere gelince evvel emirde elif-bâ harflerini Arapça'da kullanılan miktarda yalnız olarak okutmalıdır. Yine Kur'an-ı Kerim'in kıraatinde âmilin ancak hareke olduğunu yani hangi harf üzerinde nasıl hareke varsa öyle okunacağını üzerinde hareke olmayan harflerin bit-tab'i okunmayacağını zihinlerine yerleştirmelidir."¹⁶

15 Muharrem'ül-Harâm ayı yazmasından bu tarihin hicri olduğu anlaşılmaktadır. Zikredilen tarih; hesaplamalara göre rûmî olarak Ağustos 1340 tarihine, milâdî olarak da Ağustos 1924 tarihine denk gelmektedir. Buna göre; eserin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarında yazıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca eserin ikinci bölümünün kapak sayfasında 1340 tarihi yazılıdır. Muhtemelen bu tarih Rûmî takvime göredir. Eserin İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Osmanlıca Risâleler Kataloğu'nda 026979 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunan nüshasında ise ikinci bölümde herhangi bir tarih yazmamakta; eserin basıldığı günle ilgili de eserin üzerinde bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

16 Ahmed Edib-Veled Çelebi, *Kur'an-ı Kerim Elif-bâsı ve Kur'an-ı Kerim Tilâvetine Medhal* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1924) 3.

Devamındaki sayfada ise müellifler, konulara Osmanlı elif-bâ cüzlerinde gelenek olduğu üzere “Eûzü besmele” ve “Rabbi yessir velâ tü’assir Rabbi temmim bi’l-hayr”¹⁷ duasıyla başlamışlar, ilk ders olarak da harfleri tanıtmışlardır.

Birinci Ders

(ء، ا، ب، ت، ث، ج، ح، خ، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ك، ل، م، ن، و، ه، لا، ي)¹⁸

Görüldüğü gibi müellifler, diğer *elif-bâ cüzlerinin* aksine hemze ile elifi ayrı birer harf aldıklarından otuz harfli bir alfabe oluşturmuşlardır. Bugün dahi Kur’ân kurslarında küçük çocuklara mezkûr iki harfin ayrımını yaptırmakta zorluklar çekildiği göz önünde bulundurulursa, müelliflerin yaptığı bu farklılığın olumlu olduğu değerlendirilebilir. Ancak müellifler, Kur’ân alfabesini işlerken hangi harflerin kalın ve hangilerinin ince olduğunu belirtmemişlerdir. Oysa Kur’ân-ı Kerîm’i güzel bir fonetikle tilâvet edebilmek için harflerin mahreçlerini doğru bölgeden çıkarmak çok önemlidir. Kur’ân’ı güzel bir eda ve sedayla okumanın temelinde harf taliminin güzel bir fonetikle öğrenilmesi vardır. Bu da ancak harf talimi eğitiminin uygulamalı olarak fem-i muhsin¹⁹

17 “Rabbim! Kolaylaştır zorlaştırma. Rabbim! Hayırla sonuçlandır” manasına gelen mezkûr dua, Osmanlı’da Elif-bâ cüzlerinin ilk sayfalarında eûzü-besmeleden hemen sonra gelenek olarak yazılmaktadır. Söz konusu durum, Osmanlı’da sıbyan mektebine ilk defa başlayacak çocuklara yönelik düzenlenen Âmin Alayı’nda yapıldı. Mektebe başlama töreni olarak bilinen Âmin Alayı diye isimlendirilen ve evlerde gerçekleştirilen bu törende Hocaefendi, eûzü-besmele’den sonra “Rabbi yessir, velâ tü’assir rabbi temmim bi’l-hayr” duasını önce kendisi okur, sonra da mektebe yeni başlayacak talebeye tekrar ettirerek ezberletir, devamında ise ilk ders olarak “Elif” harfini öğretip ilk dersini yapardı. Kur’ân-ı ilk defa öğrenmeye başlama esnasında yapılan bu törende; amaç, çocuğu öğrenmeye hazırlamak ve mektebi sevdirmektir. Bugünün anlayışıyla bu törenle pedagojik hedefler söz konusudur, denilebilir. Mehmet Bulut, “Allah’ım! Kolaylaştır, zorlaştırma!”, *Diyanet Aylık Dergi* 165 (Eylül 2004), 34.

18 Edib-Çelebi, *Kur’ân-ı Kerîm Elif-bâsı*, 4.

19 Fem-i muhsin, Kur’ân-ı Kerîm taliminde mahreçleri aslına uygun ve harfleri doğru biçimde asli fonetiğine uygun telaffuz eden üstat kimseye denir. Kıraat ve talimini bu konuda uzman bir hocadan alarak alanında uzmanlaşan ve kendisi de Kur’ân tilâvetini güzel bir eda ve seda ile edâ eden, Kur’ân’ı hem okuma hem de okutma yeteneği elde eden kişiye mukrî/üstat/fem-i muhsin denilmektedir. bk. Mehmet Ali Sarı, *Kur’ân-ı Kerîm’i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları* (İstanbul: Nümune Matbaacılık, ts.), 31-32; Kılıç, “Kur’ân Eğitiminde Harflerin Sıfatlarından Renklendirme Yoluyla Yararlanma”, 236. bk. Murat Akkuş, “Sekte’nin Uygulanma Nedeni(Asım Kıraatinin Hafs Rivayetine Göre)”, *INCISS/ Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2017), 105.

bir ağızdan alınmasıyla mümkündür. Bu bağlamda kalın ve ince harflerin iyi talim edilmesi ve doğru mahreclerden çıkarılması önemlidir.

Daha sonra harflerin seslendirilmesi için kullanılan Osmanlıca esre, üstün ve ötre diye adlandırılan hareketlerin öğretimine geçen müellifler, öğrencilere bu işaretleri öğretirken çok pratik bir uygulama yaparak, öğrencilerin birinci sınıfta Osmanlıca okuma yazmayı öğrenmelerinden faydalanmış, Osmanlıca'da okutucu harfler²⁰ diye tanınan harflerin seslendirilmesinde kullanılan (و), (ى), (ل), (ه) imlâ harflerinin fonksiyonlarını örnek vermişlerdir. Kısa birer cümlelerle hareketleri tanıtan müellifler, konuyu izah ettikten sonra harflerin hareketli hallerini örnek olarak vermişlerdir. Konu anlatımının ardından da harflerin hareketlerle yazılışlarını gösteren alıştırma dersi yapmışlardır. Ardından uzatma harfleri ile tenvinler konusunu da sade bir üslupla anlatan müellifler, üzerinde hareke bulunmayan harflerin okunmayacağı temel kuralını eserlerinin birkaç yerinde hatırlatmışlardır. Müellifler, uzatma harflerini tanıtırken, çocukların kavramakta zorluk çekebileceğini düşündükleri âsâr²¹ isimi verilen elif-i mukadderi “ل” anlatmışlar, küçük talebelerin anlaması için söz konusu işarete küçük elif adını vermişlerdir. Onlar, üzerinde konduğu harfi yukarı doğru çektiğini ve bu işareten sonrada çekilmeye işaret olarak elifin geldiğini belirtmişler, devamında da alfabedeki harflerin mezkûr işaretle okunuşlarını yazmışlardır. Onların, yedinci derste konuyu anlatımları şu şekildedir: “[ل] Küçük elif harfi gibi harekedir. Mezkûr işaret bir harfin üzerine konursa onu yukarı doğru çeker ve ondan sonra da yukarı çekmek alameti olarak bir elif gelir ki hareketi olmadığından bi't-tabi kendisi okunmaz.”

بَا تَا جَا حَا كَا خَا بَا دَا مَا رَا بَا زَا لَا سَا شَا بَا صَا لَا ضَا رَا طَا رَا عَا شَا غَا بَا فَا زَا فَا بَا
كَا دَا لَامَا تَامَا وَا سَا هَا بَا لَا لَامَا يَامَا²²

Görüldüğü gibi müellifler, konuyu anlatırken öğrencilerin seviyelerine uygun bir dil kullanmışlar, konuyu öğrencilere kolayca anlatmışlar, görsel olarak da harflerin her birini söz konusu işaretlerle yazmışlardır.

20 Ali Öztürk-Reyhan Çorak, *Osmanlı Türkçesi Ders Notları* (İstanbul: İstanbul Üniv. Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi İlh. Tm. Programı, 2010), 34.

21 Ramazan Pakdil, *Tâlim, Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019), 137.

22 Edib-Çelebi, *Kur'an-ı Kerim Elif-bâsı*, 8.

Diğer sayfada onlar, Kur’ân-ı Kerîm okurken harfleri birleştirmeye yaran cezm ve şedde işaretlerini tanıtmışlar; cezm’e Osmanlıca tutar ismini vermişlerdir. Onlar, konuları Osmanlıca cüzlerde gelenek olan mukattaa harflerini öğretmekle; akabinde de Kur’ân-ı Kerîm’deki huruf-u mukattaa harflerinin okunuşunu vererek bitirmişlerdir. Onlar, birinci bölümün son sayfalarını ise ikinci sınıf öğrencilerinin, yavaş yavaş namaz kılma çağına geldikleri için, seviyelerine uygun ezberlemeleri gereken; Âmentü, Sübhâneke, Kunut duaları, Etehiyyâtü, Salli ve Bârik duaları ile Fâtıha sûresinin okunuşlarına ayırmışlardır.

Müellifler, birinci bölümde konuları işlerken; ilk önce konu ile alakalı kısa ve özlü bir izahat yapmışlar, öğrencilerin kafasını karıştırabilecek detaya girmekten kaçınmışlar, akabinde de bol bol örnekler vererek alıştırmaya dersi işlemişlerdir. Onlar, konulara verdikleri örnek kelimeleri de çoğunlukla Kur’ân’dan seçmişlerdir. Ayrıca müellifler, Kur’ân okumayı yeni öğrenecek öğrencinin dikkat etmesi gereken harekesiz harflerin okunmayacağı temel kuralını pratik bilgi olarak öğrencilere şöyle anlatmışlardır:

“Kur’ân-ı Kerîm okunurken hareketlere dikkat olunacağını bir daha söyleriz. Hangi harf olursa olsun üzerinde hareke bulunmazsa okunmaz. Misal vermek gerekirse فَادْهُبُونَ [Elif harekesizdir okunmaz]; وَأَتُوا الزَّكَاةَ [Elif لام ile او harfleri harekesizdir okunamaz]; ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ”²³

2.2.2. İkinci Bölümün Değerlendirilmesi

Edib ve Çelebi, eserin ikinci bölümünün Kur’ân- Kerîm Elif-bâsından sonra okunacağını ve bu iki bölümün Kur’ân tilâvetine şamil olduğunu şöyle ifade etmiştir: “Bu kısım, Kur’ân-ı Kerîm Elif-bâsı olan ilk kitap okunduktan sonra okunacaktır. *Kur’ân-ı Kerîm Elif-bâsı* ile işbu *Medhal*’i okuyan talebe bi ‘inâyetillahi Teâlâ tilâvet-i Kur’ân-ı Azîmü’ş-Şân’a intisâb eylemiş sayılabileceğinden evlâd-ı müslimîn için en nâfi‘ bir eser-i mukaddestir.”²⁴

Yazarlar, ikinci bölümde; hemzenin yazılış şekilleri, sekte, zamir, bazı vasl ve vakf durumları ile idğâm-ı şemsiyye, izhâr-ı kameriyye gibi tecvid kurallarından bahsetmişlerdir. Öğrencilere ilk Kur’ân okumaya başladıklarında ge-

²³ Edib-Çelebi, *Kur’ân-ı Kerîm Elif-bâsı*, 17.

²⁴ Edib-Çelebi, *Kur’ân-ı Kerîm Elif-bâsı*, 23.

rekli olan temel kuralları öğretmekle yetinmişlerdir. Bu durumda müelliflerin çocuk eğitimi konusunda pedagojik²⁵ bilgiye sahip olduklarını göstermektedir.

Müellifler, ikinci bölüme “muallimîn-i kirâma” başlığıyla iki paragraflık bir mukaddime ile başlayıp; burada, hemze'nin resmi hatt'ta kelime içinde yazılışlarını, fazla detaya girmeden sade bir şekilde anlatmışlardır. Müelliflerin hemzeyi anlatımı şu şekildedir:

“Hurûf-u hecâ meyânında ilk harf hemzedir ki adı (elif)'tir. Elif üstünü çıkardığı için /elif denilmiştir. Sâmitlerin ilk tebârüz iden şekli ve diğerlerine nisbetle en yavânı olduğundan mehâric mertebeleri meyânında ilk başa geçmiştir. Bunun üç şekli vardır. Biri (ء) hemzedir. Bu dâimâ (sâmit) olarak kullanılır. Mahreçde ve şekilde 'ayna benzer fakat bunun kıyası yoktur. Ânın için buna [kuyruğu kesik 'ayn] dirler. Bu resm-i hatt'ta birkaç şekilde tecellî eyler. Ya müstekillen diğer samâmitler sırasında yazılır [هواء] gibi yâhût bir boş dendâne kürsîsi üzerine vaz'î olunur. Melâiketü gibi ve yâhût hurûf-u 'illet veya hurûf-u imlâ ve hurûf-u hareke diye müte'addid nâmelerle tevsîm eyledigimiz [و،ى،ا] kürsülerinden biri üzerine konulur: [يؤمنون، لشيء، نبأ] gibi. Elif kürsîsi üzerine konulduğu vakit [hemze elif] dirler: [ان تبولاً] gibi. Ba'zen de [elif] harfi [hemze] vazîfesini korur. [ءانذرتهم] lafz-ı şerîfindeki hemzeden sonra gelen elif gibi. Bunlar, mu'allimîn-i kirâma 'âid kavâiddir ki icâbında ezkiyâ-i tullâbe vazih eyler. Fakat 'alel'âde Kurân-ı Kerîm'i okuyabilmek isteyenler için dâimâ şu 'umûmi kâ'idemizi söyleriz: Elif; şu şekillerde olur: [ء، ا] Bunların üzerinde hangi harekeyi görürsek öyle okuruz. Harekesiz olanı bitab'î okumayız.”²⁶

Müellifler, yukardaki izahatı yaptıktan sonra, hemzeyle ilgili Kur'an-ı Kerim kelimelerinden örnekler vermişler; bunlardan, öğrencileri tereddüde düşürecek hemzenin istisnai olarak kural dışı yazıldığı (دَابَّأً), (مُتَّكَاً), (مَانَشَوْأً), (أَسَاوَالسُّوَأَى), (شَفَعَوْأُ), (عُلْمَاوَأُ), (الْأَنَّ), (التَّيَكَّةُ), (أَنَابِرْءُوَأُ), (يَابَيْتْسُ), (الموؤدة), (أَسَاوَالسُّوَأَى), (شَفَعَوْأُ), (عُلْمَاوَأُ), (الْأَنَّ), (التَّيَكَّةُ) gibi kelimeleri dipnotlarda izah etmişlerdir. Ayrıca onlar, muallimlerden mezkûr kelimelerin şekl-i Osmânî'sini öğrencilere izah etmesini istemişlerdir. Müelliflerin anlatımı şu şekildedir. “Şekl-i Osmânî'sine gâyet dikkatli bakub tâlibe aklı irecek sûret de izâhdan çekinmemelidir.” Bununla birlikte onlar, söz ko-

25 Eğitim bilimsel. *Güncel Türkçe Sözlük*, “Pedagojik”, (Erişim 23 Mayıs 2022).

26 Edib-Çelebi, *Kur'an-ı Kerim Elif-bâsı*, 24.

nusu durumunda Resm-i Osmânî'nin kıyâsî değil ayrı bir imlâ-i Kur'ân olduğunu da şöyle vurgulamışlardır: “Bu gibi misallerden anlaşılıyor ki Resm-i Osmânî ayrıca bir imlâ-i Kur'ân dır.”²⁷

Müellifler, risâlenin sonlarına doğru “Muallimîn-i Kirâma Müteferrik İhtârât” başlığı altında kısa kısa izahatlarla şu önemli hatırlatmaları yaparak tecvid konularını bitirmişlerdir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

1- Zamirleri ve cemi vâvı vasl olursa med idilmez. Olunmazsa med idilir. Mîsâlimizde ki [بنصره]’nin ha’sı medde, [به]’nin ha’sı kasma, [اسلموا]’nun vâvı medde, [اوتوا]’nın vâvı kasma misalleridir.

يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَمَنْ أَسْلَمُوا أَوْ تَوَّالِ الْكِتَابِ

Müellifler, eserin genelinde olduğu gibi zamir ve cemii vâvı’nın vasl durumundaki okunuşlarını gayet pratik bir cümleyle izah etmişlerdir. Onların kısaca izah ettiği söz konusu durum, ilkokul öğrencilerine yönelik açılan günümüz yaz Kur’ân Kursları’nda kullanılabilecek güzel bir yöntem olması açısından önemlidir.

2-Bazı kelimelerde zamme-i memdûde alâmeti bulunduğu halde med idilmez. Âtîdeki üç mîsalde olan birinci vâvlarla (الَّتِكَ)’nin vâvı gibi.

وَأَوْتَوَاهِ مُمْتَسِبَاهَا أَوْلَئِكَ نَحْنُ أَوْلُوا قُوَّةً وَأَوْلُوا أَبَاسٍ شَدِيدٍ

[هؤلاء-انبؤا-شركؤا-شفعاؤنا] ile âhire gibi kelimelerde hemzenin kürsîsi olduğındadır.

3-Bazı yerlerde sâmit vâvını mazmûm olarak med ider ayrı vâv yazılmamıştır. Fakat med ile okunurlar.

لَا يَسْتَوْنَ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنْ تَلُّوا

Yukarda yazarların değindiği iki konu ilkokul öğrencilerinin kolay kavrayabileceği bir konu değildir. Bu açıdan bu kelimeleri tek tek öğrenciyeye muallimin öğretmesi ve okurken uygulaması gerekir. Günümüzde Kur’ân-ı Kerîm’de böyle kelimelerin altına küçük harflerle kasr ve med yazılarak bu sorun aşılmaya çalışılmıştır.

27 Edib-Çelebi, *Kur’ân-ı Kerîm Elif-bâst*, 26-27.

4-İbtidâda ve vesatta bulunan bazı harfler, akabinde harf-i med gelmediği halde med olunur. Malûmdur ki biz kıraette harekeye bakdığımızdan bizi eşkâli iylemez.

هُؤُلَاءِ ذَٰلِكَ أَوْلَٰئِكَ فَالْتَنَ بِأَشْرُوهُنَّ يَمْحَقُ اللَّهُ آلَ رَبِّوَا هَذَايَٰئِ

6- Bazı meddi icâb iden harfler üzerine alâmet-i med yerine fetha konulmuştur. Bu ister eski imlâdan biri böylece gelmiş olsun. Çünkü Arabca'da hâlis med yoktur. Ve gerekse hattatların ihtiyârına bırakılmakla bazısı alâmet-i med yerine böyle fetha koyivirmekte muhtâr bulunsun. Her hâl ve kârde mini mini talebelerimize bunların da misâllerini gösterub bu bab da dahi onlari haberdar itmemiz lazım gelir işte misaller:

يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذَا إِدَارَكُوا سَاءَ مَثَلًا فَرِيقَانِ تَقَاسَمُوا أَيَّانَهُ لَا يَسْمَعُونَ ذَاتِ الْوَاحِ

[Yalnız müfred mütekellime delalet iden [انا] lafzının nûnı akabinde bir elif gelirse de med idilmez ve harekesi de fetha atilir fakat bunların hiçbirisi imla-i Kur'ân'i eşkal eylemez. Zira bu [انا] lafzını da Kur'ân-ı Kerîm'de bunun meddiyle yani işba'la okusa hata sayılmaz.]

7- Kur'ân-ı Kerîm'in birkaç yerinde uzun med vardır ki yekdigere idğamiyle bir hareke olduklarından diğer medlerden biraz daha bariz olarak çekilir.

أَلَا أَلَا وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ اللَّهِ أَذِنَ لَكُمْ

[Aslı (ءالآن) ve (ءالله) olduğu cihetle iki harekeden bedel olmak üzere bariz sûrette çekilir.]

Tecvid alimlerinin medd-i lazım konusunda işlediği yukardaki konuyu müellifler uzun med olarak öğrencilere kolay bir dille öğretmişlerdir.

8- Kur'ân-ı Kerîm'in dört yerinde sekte vardır:

عَوَجًا قَيِّمًا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا وَقِيلَ مَنْرَاقِ كَلَّا بَلْ زَانَ

[Bunlar (عَوَجًا- قَيِّمًا) ve (مَنْ- رَاقِ) ve (مَنْ- زَانَ) gibi okunur. Bihakkın telaffuzu fem-i muhsinden telakkî eylemekle müyesser olur.]²⁸

28 Akkuş, "Sektenin Uygulanma Nedeni", 105-108.

Müellifler sektenin nasıl yapılacağı hususunda yazılı anlatım yapmamışlar, bu tecvid kuralının bir hocadan alınarak uygulamalı öğrenilmesi gerektiğini önermişlerdir. Sekte gibi tecvid kurallarını bizzat göstererek ve uygulatarak öğretmek gerekir.

Elif-bâ kitablarının bazısında (hurûf-u kameriyye) ve (hurûf-u şemsiyye) mebhasleri vardır ki büsbütün ehemmiyetden ârîdir. Bunu bilmeyenler eski nücûme göre bu harflerin bazısından ay'a bazısından gün'e âid bir istihrac yapilir zehâbına düşerek bu mebhasin elif cüzüne tealluki ne oldiğini kendi kendine sorar. Hakikaten bu o derece müstebiddir.

Bu tesmiyelerin vechi şudur ki (القمر) lafzının kâfi misali başda (ء ب ء ب ء ب) harflerini hâvî kelimelerin evvellerine (ال) harfi gelirse (ال) okunmaz. Ondan sonraki harf evvela sakın, sonra müteharrik olmak üzere şeddeli okunur. [التواب، الشكور، الصبور، الله] Bu harfi şemsiyye ve kameriyye gürültülerine bedelde yine bizim kesdirme kâidemiz tatbik olunur. Hangi harfin üzerinde hareke bulursak okuruz. Harekesiz harfi her nerede olursa olsun okumayız. Etfâle birçok kavâid öğretilmez.”²⁹

Müellifler son olarak kameri ve şemsi harfleri tanıtmışlar, bunların aslında önemsiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu harflerin bazısının ay'a bazısının ise güneşe aid olduğu düşüncesine kapıldıklarını söylemişlerdir. Onlar, söz konusu durumun kısaca açıklamasını yaparak konuyu sonlandırmışlardır.

Edib ve Çelebi, birçok ilmî hakikatlerin üzerine tesis edildiği halde resm-i Osmânî'nin değişmeksizin muhafaza edilmesinin Kur'ân'ın mucizesinden olduğunu, bunun da Kur'ân'ın şeklinin dahi mütevâtir olduğunu gösterdiğini şu ifadelerle belirtmişlerdir. “Fakat şurası ihtâra çesbandır ki Resm-i Osmânî nice hakâyıklı ilmiyye üzerine müessese olduğu gibi değıştirmeksizin işbu şeklin muhâfaza idilmesi dahî mu'cizât-ı Kur'âniyedir. Kur'ân-ı Kerîm'in şekli bile mütevâtirdir.”

Müellifler, birinci bölümün sonunda olduğu gibi ikinci bölümünün sonunda da öğrencileri Kur'ân-ı Kerîm okumaya alıştırmak için seçtikleri örnek âyetlerin okunuşunu eklemişlerdir. Onlar, neden bu âyetleri seçtiklerini

29 Edib-Çelebi, *Kur'ân-ı Kerîm Elif-bâst*, 29-30-31.

de şöyle izah etmişlerdir: “Çocukları kıraete alıştırmak için yazdığımız iş bu âyât-ı Kerîme hem medhalin şamil olduğu usûl ve kavâidden haylisini şâmil, hem de deavât-i müstecâbe-i câmidir.”³⁰

Sonuç

Araştırmanın konusu olan *Kur'ân-ı Kerîm Elif-bâsı ve Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetine Medhal* isimli eser; Cumhuriyet'in ilk yıllarında Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmeden hemen öncesinde kaleme alınmış ve okullarda resmi ders kitabı olarak okutulmuş geçiş dönemi eseridir. Cumhuriyet elif-bâsı diyebileceğimiz bu eser, yazıldığı dönemin Kur'an öğretim metodunu yansıtmaya açısından özgün bir eserdir. Yukarıda eserden verilen örnek konu anlatımlarında görüldüğü üzere; eser öğrencilerin zihinlerini karıştıracak detaylara girmemiş, onların konuyu basit bir şekilde anlaması için pratik kurallar vermiştir. Söz konusu bu durumun müelliflerinin eğitimci ve pedagog olmalarından kaynaklandığı söylenilebilir. Bu açıdan da eser, kendi zamanında Kur'an öğretimi hususunda önemli bir boşluğu doldurmuştur.

İlk mektep talebelerine özel hazırlanan bu eser, Kur'ân-ı Kerîm okumasını pratik yöntemlerle öğretmeyi amaçlamış; harflerin üzerinde hangi hareke varsa ona göre okunması, harekesiz harfin ise asla okunmaması gerektiği pratik bilgisini müteaddid defalar zikretmiştir. Müellifler ders kitabı amacıyla hazırlanmış olması sebebiyle de hocalara tavsiyelerde bulunmuş, çocuklara tek tek uygulamalı eğitim yapmalarını önermiştir. Onlar, her konudan sonra alıştırmaya dersi işlemiş, Kur'an'dan bolca örnek kelime ve âyetlerin okunuşlarını vermiştir. Yine onlar, iki bölüm halinde hazırlanan eserin, her iki bölümünün sonuna öğrencilerin yaşlarına uygun olacak şekilde namaz kılariken okumaları gereken kısa dua ve sûrelerle Kur'an'dan bazı âyetleri seçerek eklemişlerdir.

Anlatımının özgünlüğü açısından küçük bir risâle özelliği taşıyan söz konusu eserin sunduğu pratik öğretim yöntemleri, bugün ki elif-bâ ve tecvid kitaplarında olmamakla birlikte; özellikle camilerde açılan yaz Kur'an kurslarında küçük öğrencilere Kur'an okumasını öğretirken hâlihazırda bu bilgiler kullanılmakta ve bunların çocuklarda kalıcı olduğu müşahede edilmektedir.

30 Edib-Çelebi, *Kur'ân-ı Kerîm Elif-bâsı*, 33.

Ayrıca bugün dahi çocuklara öğretilcek dua ve sûreler cüzlerin sonuna eklenmektedir. Söz konusu durumlardan Osmanlı Kur'ân tedris geleneğinin etkisini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Akar, Metin. *Veled Çelebi İzbudak*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, 1999.
- Akkuş, Murat. "Sekte'nin Uygulanma Nedeni (Asım Kıraatinin Hafs Rivayetine Göre)". *INCISS/ Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi* 2/2 (2017), 105.
- Aslan, Erdal. "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları". *Eğitim ve Bilim Dergisi* 35/158 (2010), 215-231.
- Ayar, Hatice. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kur'ân Öğretim Materyali Olarak Elif-bâlar (1824-1928)*. Ankara: TDV Yayınları, 1. Baskı, 2020.
- Bardak, Musa-Topaç, Nihat. *Eğitici Çocuk Oyunları; Bir Osmanlı Pedagogu Ahmed Edib ve Terbiyevi Çocuk Oyunları*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 1. Baskı, 2019.
- Bulut, Mehmet. "Allah'im! Kolaylaştır, Zorlaştırma!". *Diyanet Aylık Dergi* 165 (Eylül 2004), 33-34.
- Edib, Ahmed-Çelebi, Veled. *Kur'ân-ı Kerim Elifbâsı ve Kur'ân-ı Kerim Tilâvetine Medhal*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1924.
- Buharî, Muhammed b. İsmail. *Sahib-i Buharî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1. Baskı, 1992.
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 23 Mayıs 2022. <https://sozluk.gov.tr>
- Kara, Mustafa. "İzbudak, Veled Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 23/503-505. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kılıç, Mustafa. "Kur'ân Eğitiminde Harflerin Sıfatlarından Renklendirme Yoluyla Yararlanma: Zıt Sıfatlar Örneğinde Bir Yöntem Önerisi". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi* 5/2 (Güz 2019), 233-280.
- Kur'ân-ı Kerim Meâlî*. çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 20. Basım, 2010.
- Kurnaz, Şefika. *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı 1991.
- Öcal, Mustafa. "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Ocak 1998).
- Öztürk, Ali-Çorak, Reyhan. *Osmanlı Türkçesi Ders Notları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi İlhyt. Lns. Tm. Programı, 2010.
- Pakdil, Ramazan. *Talim, Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: İFAV Yayınları, 15. Basım, 2019.
- Sarı, Mehmet Ali. *Kur'ân-ı Kerim'i Güzel Okuma Tekniği ve Kuralları*. İstanbul: Numune Matbaacılık, tsz.
- Şafak, Yakup-Öz, Yusuf. *Tekkeden Meclis'e Sıra Dışı Bir Çelebi'nin Anıları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1. Baskı, 2009.
- Topkar, Kevser-Köse, Resul. *Musavver Vücut-ı Beşer*. İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Tunç, İbrahim. *Elif-bâ (Kur'an) Öğretim Tekniklerinin Standardizasyonu ve Yeni Bir Elif-bâ Önerisi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Zihni, Mehmet. *Ni'met-i İslâm*. İstanbul: Salah Bilici Kitabevi, 1. Baskı, 1990.